

YEMEN

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, *es-Sûlûk* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), San'a 1414/1993; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I-II; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *Târîhu'l-Yemeni's-sekâfi*, Kahire 1387/1967, IV; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru tâ-rîhi'l-Yemen fi'l-âsri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 19-188; İsmâüddin Abdürraûf el-Fikî, *el-Yemen fi zıl-lî'l-İslâm*, Kahire 1981, s. 309-360; Hüseyin b. Abdullah el-Amrî, *The Yemen in the 18th and 19th Centuries*, London 1981, s. 103-192; a.m.f., *el-Haçâretü'l-İslâmiyye fi'l-Yemen*, Rabat 1414/1993; İsmâil b. Ali el-Ekva', *el-Medârisü'l-İslâmiyye fi'l-Yemen*, Beyrut 1986; a.m.f., *Hicerü'l-ilm ve me'âkülüh fi'l-Yemen*, Beyrut 1416/1995, I-III, tür.yer.; M. Yahyâ el-Haddâd, *et-Târîhu'l-âm li'l-Yemen*, Beyrut 1407/1986, II-IV, tür.yer.; B. Serjeant, "Regional Literature: The Yemen", *Abbasid Belles-Lettres* (ed. J. Ashtiany v.dğr.), Cambridge 1990, s. 460-468; R. Giunta, *The Rasûlid Architectural Patronage in Yemen: A Catalogue*, Naples 1997.

CENGİZ TOMAR

YEMENİ

(اليماني)

Ebü'l-Mehâsin Tâcüddîn Abdülbâki
b. Abdilmeccid b. Abdillâh
el-Yemenî el-Mekkî el-Mahzûmî
(ö. 743/1343)

Arap dili ve edebiyat âlimi, tarihçi.

680 Recebinde (Ekim-Kasım 1281) dünyaya geldi. Kaynaklarda Birzâlî'den naklen Mekke'de doğduğu ve ilk bilgilerini burada aldığı kaydedilirse de çağdaşı Yûsuf b. Ya'kûb el-Cenedî'nin onun Aden'de doğduğu, çocukluk ve ilk öğrenim dönemini bu şehirde geçirdiği, on dört-on beş yaşlarında babasıyla birlikte Mekke'ye gidip yerleştiği, Mekke'de Ahmed b. İbrâhîm el-Fârûsî'den hadis semâ ettiği şeklindeki rivayeti daha isabetli görülmektedir (Yemenî, *İşâretü't-ta'yîn*, neşredenini girişi, s. 15-16). Mekke'de yaklaşık sekiz yıl kalarak tahsilini tamamladı ve 704'te (1304) Aden'e döndü. Ardından Taiz'e geçerek Resûlîler Devleti Hükümdarı el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd b. Yûsuf'un divanında inşâ kâtibi olmak istediysen de tecrübesizliği ve mağrur tabiatı yüzünden bu gerçekleşmedi. 705 (1305) yılına doğru Kahire'ye gitti; âlim ve ediplerle görüşerek devlet ricâli ile tanışma imkânı buldu. Ebû Hayyân el-Endelûsî, Şehâbeddin Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, İbn Fazlullah el-Ömerî, İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî ve Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî gibi âlim ve ediplerden faydalandı. İlmî ve sağlam kişiliğiyle kısa zamanda tanındı. Câmiu'l-Ahmer'de derslerine katıldığı Ebû Hayyân, Yemenî'den övgüyle söz etmiş ve bütün eserlerinin rivayeti

konusunda ona icâzet vermiştir. Yemenî muhtemelen 708'de (1308) Dimaşk'a göç etti. Dimaşk'ta saltanat nâibi Cemâleddin Akkuş el-Efrem kendisine maaş bağladı; Emevî Camii'nde aruz, kafiye dersleri verdi ve *Maķâmâtü'l-Harîri* okuttu. Yine 1308'de bilinmeyen bir sebeple Yemen'e ikinci defa gitti ve el-Melikü'l-Müeyyed'e bir kaside sundu (Hazrecî, I, 379). Aynı yılın sonuna doğru Aden'e ailesini ziyarete gitti, burada fazla kalmadan Dimaşk'a döndü. 716-717 (1316-1317) yıllarında el-Melikü'l-Müeyyed'in davetiyle tekrar Yemen'e gitti ve onun divanında derc kâtipliği görevinde bulundu. el-Melikü'l-Müeyyed'in 721'de (1321) vefatına kadar bu görevine devam etti; onun oğlu el-Melikü'l-Mücâhid Ali zamanında da bir süre aynı görevi sürdürdü. el-Melikü'l-Mücâhid amcasının oğlu el-Melikü'z-Zâhir tarafından tahttan indirilince Yemenî Zâhir'in yanında yer aldı, bir süre onun vezirliğini yaptı. Ancak el-Melikü'l-Mücâhid tahtını geri aldığı anda azledildi ve mallarına el konuldu. Yemenî de önce Mekke'ye kaçtı, oradan 730'da (1330) Mısır'a geçti. Mısır medreselerinde ders verdi. İbn Fazlullah el-Ömerî ile yaptığı yazışmalardan anlaşıldığına göre inşâ kâtipliğinde bulundu; Dimaşk ve Kudüs'te hocalık yaptı. Bu dönemde Kahire, Dimaşk, Kudüs, Halep, Trablus (Şam) arasında gidip geldi ve 741 (1340) yılında Dimaşk'a yerleşti. 29 Ramazan 743 (25 Şubat 1343) tarihinde vefat etti (İbn Hacer, II, 317); onun Kahire veya Kudüs'te öldüğünü kaydedenler de vardır (İbnü'l-İmâd, VI, 138).

Mağrur bir tabiata sahip olan Yemenî şiirde ve edebî nesirde zamanın önde gelen edipleri arasında yer alıyordu. Nesirde kendini Kâdî el-Fâzîl'dan üstün görüyor, nesri lafız sanatlarına boğduğunu söyleyerek onu eleştiriyor, Ziyâeddin İbnü'l-Esir'i Kâdî el-Fâzîl'dan daha üstün tutuyordu. Müstakil bir divanı bulunmayan Yemenî'nin bazı şiirleri başta Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-erebî*, Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebşâr*'ı ve Hazrecî'nin *el-Uķūdü'l-lü'liyye*'si olmak üzere biyografi eserlerinde mevcuttur. *Târîhu'l-Yemen*'in nâşiri Mustafa Hicâzî, eserin sonunda Yemenî'nin biyografisiyle birlikte bazı kaynaklarda yer alan edebî nesrinin ve şiirlerinin bir kısmını bir araya getirmiştir (s. 146-169).

Eserleri. 1. *Kitâbü't-Tercümân 'an ğaribi'l-Ķur'ân*. Daha çok Zemahşerî tefsirinden yararlanılarak hazırlanan eserde süre sırasına göre yaklaşık 1800 garîb kelimenin mânası açıklanmaktadır (nşr. Yahyâ Murâd, Beyrut 1425/2000; nşr. Halit Zevalsiz, İstanbul 2007). 2. *el-İktîâ' fi şerhi*

Yemenî'nin *Risâletü'l-Ķundil ve's-şem'adân* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2865/2, vr. 13^a)

elfâzi's-Şifâ' li'l-Kâdî 'İyâz. Şevkânî bu eseri *Zabtu elfâzi's-Şifâ' li'l-'İyâz* adıyla zikretmektedir (*el-Bedrü't-tâli'*, I, 318). Yemenî'nin daha sonra *Telhişü'l-İktifâ'* adıyla özetlediği eseri Muhammed b. Tolûn el-Abâicî de ihtisar etmiştir (eser ve ihtisarının yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 631; Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, nr. 2127 / Hadîs). 3. *Risâletü'l-Ķundil ve's-şem'adân* (*Berdü'l-cenân fi'l-müfâhare beyne'l-Ķundil ve's-şem'adân*, *Zehrü'l-cinân fi'l-münâzara beyne'l-Ķundil ve's-şem'adân*). Kandil ve şamdanın birbirlerine karşı üstün yanlarını, birbirlerinin eksik ve kusurlu taraflarını dile getirdikleri edebî bir münazaradır. *Risâle Münâzara beyne'l-Ķundil ve's-şem'adân* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1934). 4. *İşâretü't-ta'yîn fi terâcimi'n-nühât ve'l-luĝaviyyîn*. Yazımı 733'te (1333) Kahire'de tamamlanan eserde 246 Arap dilcisi ve luĝat âliminin hayatı ve eserleri vezir bir üslûpla alfabetik sıraya göre anlatılmıştır (nşr. Abdülmecid Diyâb, Riyad 1986). 5. *Târîhu'l-Yemen* (*Behcetü'z-zemen fi târihi'l-Yemen*) (nşr. Mustafa Hicâzî, Beyrut 1985). Umumi Yemen tarihine dair muhtasar bir eserdir. 6. *Luķâtâtü'l-aclân el-muhtaşar min Vefeyâti'l-a'yân*. İbn Hallikân'a ait eserin muhtasarı olup Abdullah b. Muhammed el-Matarî'nin isteği üzerine ka-

leme alınmıştır (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 220). Müellif bunlardan başka *Zeylû Vefeyâtü'l-a'yân li'bnî Hallikân* ismiyle yazdığı zeyilde *Vefeyâtü'l-a'yân*'a otuz kadar biyografi eklemiştir, Cevherî'nin sözlüğünü *Muhtasarü's-Şihâh* adıyla özetlemiştir (İbnü'l-İmâd, VI, 139; Şevkânî, I, 318). Ayrıca kaynaklarda *Mu'tribü's-sem' fi şerhi Hadîsi Ümmi Zer'* adında bir hadis şerhinden söz edilmektedir (Kütübî, II, 247; İbn Hacer, II, 316; Şevkânî, I, 318; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1718).

BİBLİYOGRAFYA :

Yemenî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcimi'n-nuḥât ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, neşreden giriş, s. 14-28; a.mlf., *Târîhu'l-Yemen* (nşr. Mustafa Hicâzî), Beyrut 1985, s. 146-169, ayrıca bk. neşreden giriş, s. 6-12; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, III, 342 vd.; VIII, 149-163; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XII, 348-354; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 58, 125, 429; II, 82, 246-249, ayrıca bk. tür.yer.; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-'Ukûdû'l-lü'lü'yye* (nşr. M. Besyûnî Ase), Kahire 1329/1911, I, 379-380, 419-421; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ*, V, 495; VI, 422; Fâsî, *el-'İkdû's-semîn*, V, 321-322; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 315-318; *Keşfü'z-zunûn*, I, 107, 310; II, 959, 1718, 2018; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VI, 138-139; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâlî*, I, 317-318; Brockelmann, *GAL*, I, 455; II, 220; *Suppl.*, I, 631; II, 220; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 45-46; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, V, 73, 75; VI, 197; Neşet Çağatay, "Resûliler", *İA*, IX, 693.

İSMAIL DURMUŞ – HALİT ZEVALSİZ

YEMENİYYE

(اليمنية)

Kâdiriyye tarikatının Ebû Muhammed Afîfüddin Abdullah b. Ali el-Esedî'ye (ö. 620/1223)

nisbet edilen ve Esediyye diye de anılan bir kolu (bk. KÂDIRİYYE).

YEMİN

(اليمين)

Sözlükte "sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket" anlamlarındaki **yemin** (çoğulu *eymân*), terim olarak bir kimse-nin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah'ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eder. Kelimenin kök anlamından hareketle, karşılıklı söz verme durumunda tarafların sağ ellerini kullanmaları sebebiyle yeminin bu anlama geldiği zikredilir. "Vallahî şu işi yaparım"; "Vallahî şu işi yapmam"; "Vallahî borcumu ödedim" gibi ifadeler için Arapça'da yeminin yanı sıra **kasem** kelimesi de kullanılır. "Böl-

mek" anlamındaki **kasem** kökünden türeyen **kasemin** yemin anlamını **kasâme** kelimesinden aldığı söylenmiştir (bk. **KASÂME**). "İttifak ve dostluk yemini" anlamındaki **hilften** gelen **half / halif** ile **kasem** kelimesi yeminle eş anlamlı olsa da fıkhîta **half yemin** gibi yaygın bir terim haline gelmemiştir. Fıkıh kitaplarında **ahid**, **mîsak**, **şehâdet** ve **azim** gibi kelimelerin de yemin anlamında kullanıldığı belirtilmekle birlikte bunların örf ve niyete bağlı kullanımlar olduğu anlaşılmalıdır. Aynı şekilde adak (nezir) ifade eden sözler de niyete göre yemin anlamına gelebileceği gibi, bir kimsenin bir işi yapıp yapmama konusundaki kararlılığını boşama (talâk) ve köle âzadı (i'tâk) gibi dinî veya hukukî sonuç doğuran bir şarta bağlamak suretiyle kuvvetlendirmesi de yemin diye nitelendirilir. "Senin evine girersem karım boş olsun, köle âzât olsun, şu kadar sadaka vermek üzerime vâcip olsun" gibi ifadeler böyledir. Ancak bu tür yeminde şartın gerçekleşmesiyle şarta bağlanan şeyin kendiliğinden mi gerçekleşeceği veya niyete bakılarak yemin kefareti mi ödeneceği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde yemin kelimesi sözlük ve terim anlamlarıyla birçok yerde geçtiği gibi **hilf** ve **kasemle** aynı kökten türeyen kelimeler de çoğu yerde yemin anlamında kullanılmıştır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ḥlf", "k̄sm", "ymn" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ḥlf", "k̄sm", "ymn" md.leri). Yine Kur'an'da gerek Allah'ın zâtına gerekse yaratıklarına birçok yerde yemin edilmiştir (Kur'an'da yemin için bk. **AKSÂMÜ'L-KUR'ÂN**). Ancak âlimler yaratılmış şeyler üzerine yemin etmenin yalnız Allah'a mahsus olduğunu, kulların Allah'tan başka bir şey üzerine yemin etmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Yemin Lafızları. "Yemin edecek kişi Allah dışında hiçbir şey üzerine yemin etmesin" (Nesâî, "Eymân", 4); "Allah dışında bir şey üzerine yemin eden kimse şirk koşturmuştur" (*Müsne'd*, II, 34); "Allah atalarının üstüne yemin etmenizi yasaklamıştır" (Buhârî, "Eymân", 4; ayrıca bk. Müslim, "Eymân", 1-6; Ebû Dâvûd, "Eymân", 3-5; Nesâî, "Eymân", 1-12) gibi hadisler gereği yemin "vallahî, billâhî, tallahî"; "rahmâna yemin olsun ki"; "canım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki"; "Allah'ın kudreti üzerine yemin ederim ki" ifadeleriyle yapılır. Allah'ın kelâm sıfatından kaynaklandığı için Kur'an-ı Kerim üzerine yemin de geçerli sayılmış, Allah'ın isim ve sıfatlarından **rab**, **mevlâ**, **melik** gibi insanlar için

de kullanılabilenler üzerine yemin etmenin geçerliliği ise bazı âlimlerce niyete bağlanmıştır. Fakihlerin çoğunluğu, yemin için söylenen kelimelerden ziyade örf ve niyete esas aldığından meselâ, "Yemin ederim, şehâdet ederim, üzerime andolsun" gibi sözleri de yemin saymıştır. Hadislerden hareketle fakihler anne, baba, oğul, peygamber, melek, namaz, oruç, Kâbe, zezem, ezmar, minber vb. şeyler üzerine yemin etmeyi haram veya mekruh kabul etmiş, Resûl-i Ekrem ve diğer peygamberler üzerine yapılan yemin ise bazı fakihlerce geçerli görülmüştür. Hz. Peygamber'in bir muhatabının babası üzerine yemin ettiği-ne dair rivayet ise (Müslim, "İmân", 9) yaktan önce olduğu, yemin kastının bulunmadığı gibi gerekçelerle te'vil edilir. Ayrıca talâk, i'tâk, küfür gibi neticeler doğuran bir şarta ta'lik yoluyla da yapılabilir. "Şöyle yaparsam kâfir olayım, yahudi olayım, hıristiyan olayım" gibi ifadeler Hanefîler'le Hanbelîler'in çoğunluğuna göre yemin kabul edilirken Mâlikî ve Şâfiîler'le Hanbelîler'in bir kısmına göre yemin kabul edilmez. Küfür amacı taşımadığı sürece kişi bu sözlerle dinden çıkmış sayılmazsa da çoğunluğa göre günah işlemiş olur. Bazı fakihlere göre ise bu lafızlarla kasten yalan yere yemin edilmesi küfre yol açar. "İslâm'dan başka bir din üzerine kasten yalan yere yemin eden kimse o dediği gibi olur" hadisi (Buhârî, "Eymân", 7) bu konuda delil gösterilmiştir. Bir hususu küfrü gerektirmeyen bir günaha ta'lik etmek ise ittifakla yemin sayılmaz. Fıkıh kitaplarında hangi ifadelerin yemin kabul edileceği ve niyetin rolüyle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Yemin Çeşitleri. Yeminler şekil ve sığa bakımından Allah'ın adı veya bir sıfatı kullanılarak yapılan yeminler, şarta ta'lik yoluyla yapılan yeminler şeklinde ikiye ayrılır; muhtevaları ve geçerlilik şartları taşıyıp taşıyamaları bakımından ise üç kısımdır. **1. Yemin-i Lağv.** **a)** Yanlışlıkla veya doğru olduğu sanılarak yapılan yemin. Borcunu ödediğini zannederek, "Vallahî borcumu ödedim" diye yemin etmek böyledir. **b)** Konuşma sırasında yemin kastı olmadan yapılan yemin (Buhârî, "Eymân", 14). "Allah lağv yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz" âyeti (el-Bakara 2/225; el-Mâide 5/89) buna delâlet eder. **2. Yemin-i Gamûs.** Geçmişteki bir hadiseyle ilgili olarak kasten yalan yere yapılan yemindir; buna "yemin-i fâcîre" de denir. Gerçeğe uygun olan yemin ise "yemin-i sâdik" diye adlandırılır. Yalan yere yemin, yemin eden